MAMLAKATIMIZ IQTISODIYOTIDA INNOVATSION FAOLIYATNI MOLIYAVIY RAG‘BATLANTIRISH VOSITALARI

Nodirbek Baxriddinov
NamMQI, iqtisodiyot va boshqaruv fakulteti, i.f.f.d (PhD).
Kontaktlar: + 998905547147, email: nbahriddinov@lincolnucasf.edu

Annotatsiya: Maqolada sanoat korxonalarining innovatsion faoliyatini moliyaviy rag‘batlantirish vositalari ko‘rib chiqilgan va tahlil qilingan. Mazkur masala bo‘yicha turlixil vositalar o‘rganilgan va ularni sanoat korxonalarida foydalanish imkoniyatlari aniqlangan va baholangan. Innovatsion faoliyatni moliyaviy rag‘batlantirishning turli xil vositalardan foydalanish bo‘yicha takliflar ishlab chiqilgan.

Kalit so‘zlar: innovatsion faoliyat, rag‘batlantirish, sanoat korxonalari, moliyaviy rag‘bat, samaradorlik, xorijiy tajriba, ijtimoiy-iqtisodiy rivojlanish, globallashuv, iqtisodiy o‘sish, ijtimoiy va ijtimoiy infratuzilma.

Аннотация: В статье рассмотрены и проанализированы средства финансового стимулирования инновационной деятельности промышленных предприятий. По данному вопросу были изучены различные инструменты, определены и оценены возможности их использования на промышленных предприятиях. Разработаны предложения по использованию различных инструментов финансового стимулирования инновационной деятельности.

Ключевые слова: инновационная деятельность, стимулирование, промышленные предприятия, финансовый стимул, эффективность, зарубежный опыт, социально-экономическое развитие, глобализация, экономический рост, социальная и социальная инфраструктура.

Annotation: the article examines and analyzes the means of financial incentives for the innovative activities of industrial enterprises. On this issue, turlixil tools have been studied and the possibilities of their use in industrial enterprises have been identified and evaluated. Proposals for the use of various means of financial stimulation of innovative activities have been developed.

Keywords: innovative activities, incentives, industrial enterprises, financial incentives, efficiency, foreign experience, socio-economic development, globalization, economic growth, social and social infrastructure.

Kirish

Innovatsion faoliyatni mikroiqtisodiy rag‘batlantirish shakllari va usullarini tasniflash xususiyatlarining keng to‘plami asosida tasniflash mumkin. Ko‘plab tadqiqotchi olimlarining asarlarida ishlatiladigan tasniflash xususiyatlari jadvalda

ISSN 3030-3907

keltirilgan. Bizning fikrimizcha, innovatsion faoliyatni rag‘batlantirish shakllari va usullari innovatsiyalarni tasniflash uchun ishlatiladigan tasniflash xususiyatlari va ularning rivojlanish bosqichlari asosida ham farq qilishi mumkin. Innovatsion faoliyatni moliyaviy rag‘batlantirish quyidagilarga bo‘linadi:

- innovatsion loyihalarda ishtirok etish darajasiga ko‘ra
- innovatsion infratuzilmada ishtirok etish;
- innovatsiyalarni moliyaviy rag‘batlantirish vositalariga ko‘ra.

Innovatsion faoliyatni moliyaviy rag‘batlantirish vositalari ushbu 1- jadvalda aks etiriladi.

1-jadval.

Innovatsion faoliyatni moliyaviy rag‘batlantirish vositalari

	Bevosita moliyalashtirish.	**Bilvosita moliyalashtirish.**
Innovatsion loyhalar	- subsidiyalar (A guruhi); -tadqiqot grantlari (A guruhi); -tashkilotlarning ustav kapitaliga badallar (a guruhi); - innovatsion tashkilotlarning majburiyatlarini olish (A guruhi); - imtiyozli kreditlar va qarzlar (a guruhi); -xususiy biznes bilan birgalikda moliyalashtirish imkoniyatlari (venchur moliyalashtirish mexanizmlari va davlat-xususiy sheriklik) (A guruhi)	- Soliq imtiyozlari (C guruhi); - investitsiya soliq kredit (Grour C); - soliq stavkalarining pasayishi (C guruhi); - soliq ta’tillari (C guruhi); - imtiyozli soliq rejimlari (C guruhi); - alohida obyektlarni soliqqa tortishdan ozod qilish (C guruhi); - soddalashtirilgan buxgalteriya hisobi va soliq hisobi protseduralari (C guruhi); - amortizatsiya imtiyozlari (C guruhi); - sug‘urta imtiyozlari (tariflar, badallar) (C guruhi); - bojxona imtiyozlari (bojlar, yig‘imlar) (C guruhi); - kreditlar bo‘yicha kafolatlar va kafolatlar (C guruhi); - imtiyozli narxlar (imtiyozli ijara stavkalari, xizmatlar narxi va boshqalar.) va hokazo. (C guruhi)

ISSN 3030-3907

Innovatsion infratuzilma	-tadqiqot grantlari (B guruhi); -tashkilotlarning ustav kapitaliga badallar (B guruhi)	- tashkilotlar uchun soliq imtiyozlari (B guruhi)

Asosiy qism

Korxonalarning innovatsion faoliyatini moliyaviy rag‘batlashtirishda bevosita ishtirok etish xarajatlarining katta qismi kichik dasturlarni ham, maqsadli dasturlarni ham o‘z ichiga olgan uzoq muddatli davlat dasturlari doirasida amalga oshiriladi. Umuman olganda, innovatsiyalarga yo‘naltirilgan korxonalarga moliyaviy yordamni quyidagicha farqlash mumkin:

- qoplash uchun subsidiyalar berish: olingan kreditlarga foiz to‘lash; yangi texnologiyalar va sohalarni takomillashtirish va yaratish uchun investitsion loyihalarini amalga oshirish xarajatlari; investitsiya loyihalarini ekspert baholash va tahlil qilish xarajatlari; ilmiy-tadqiqot ishlari uchun xarajatlar; obligatsiya kreditlari bo‘yicha daromadlarni to‘lash xarajatlari; investitsiya loyihalarini taqdim etish bilan amalga oshiriladi.

- davlat yordamida rag’batlantirish alohida tashkilotlarning ustav kapitallariga ajratiladigan badallar bilan ta’minlanadi, bu ularga innovatsion texnologiyalar va mahsulotlarni yaratish, joriy etish va ulardan foydalanish uchun ajratilgan o‘z mablag‘lari miqdorini ko‘paytirishga imkon beradi.

- ilm-fan sohasidagi grantlar, shu jumladan mamlakatimizdagi oliy o‘quv yurtlari va ilmiy tashkilotlarida olib boriladigan ilmiy tadqiqotlar uchun beriladigan subsidiyalar shaklida.

- davlat va hududiy fondlar ishtirokida xususiy biznes bilan tenglik shartlari asosida moliyalashtiriladigan va davlat-xususiy sheriklik mexanizmidan foydalangan holda loyihalarni moliyalashtiradigan xususiy biznes bilan birgalikda moliyalashtirish imkoniyatlari.

Sanoat korxonalarida innovatsion faoliyatni moliyaviy rag‘batlantirish vositalarini baholashda xorij tajrbalarini o‘rganib, uni ilg‘or jihatlarini qo‘llashda, maqsadga erishishning eng optimal variantini tanlash imkonini beradi. Ilg‘or tajribalar (“best practice”) atamasini 1914-yilda F.Teylor shakillantirgan bo‘lib, u shunday ta’kidlagan: - “har bir jarayon va har bir lahza foydalanilayotgan ko‘plab

ISSN 3030-3907

usullar va instrumentlar o‘rtasida, har doim boshqalardan ko‘ra tezroq va samaraliroq ishlaydigani topiladi”[1].

Sanoat korxonalarda innovatsion faoliyatning iqtisodiy asoslarini tashkil etadigan innovatsion saloxiyati hudud barcha subyektlarida moliyaviy resurslarining shakillanishi, taqsimlanishi va foydalanishi, ularni to‘g‘ri bohalanishi nafaqat iqtisodiy barqarorlikni ta’minlashda, balkim, moliyaviy inqirozlarga qarshi turishi va iqtisodiy shoklardan tiklanish tezligini aniqlashda munosib o‘rin egallaydi.

Hududiy darajada innovatsion faoliyatni moliyalashtirish uchun bunday vositalardan foydalanishda bozorning barcha ishtirokchilarining infratuzilmasi va o‘zaro ta’sir mexanizmlari hali to‘g‘ri shakllanmagan bo‘lsa, hududiy innovatsion tizim rivojlanishining dastlabki bosqichlarida byudjetda yetarli mablag‘ mavjud bo‘lsa, ma’lum natijalarga erishishga imkon beradi. Aslida, moliyaviy resurslarning bevosita infuzioni faqat qisqa muddatli samarani beradi, bu moliyalashtirish to‘xtatilgandan so‘ng mintaqa iqtisodiyotining beqaror rivojlanishiga olib kelishi mumkin. Bunday vositalar davlat uchun strategik ahamiyat kasb etgan sanoat va korxonalarni himoya qilish va rivojlantirish uchun yoki hududiyviy innovatsion tizimlar rivojlanishining dastlabki bosqichlarida yoki hudud byudjetida katta miqdordagi moliyaviy resurslar mavjud bo‘lganda qo‘llanilishi mumkin.

Bilvosita biznesni tartibga solish soliq, kafolat, sug‘urta, bojxona moliyaviy vositalari va rag‘batlantirish vositalarini o‘z ichiga oladi.

Innovatsion faoliyatni qo‘llab-quvvatlash davlat yoki mintaqaviy hokimiyat organlari tomonidan turli darajadagi byudjetlarga undiriladigan soliqlarni, sug‘urta va bojxona badallari va tariflarini hisoblash va to‘lash uchun maxsus shartlarni belgilash orqali amalga oshiriladi.

Innovatsion rivojlanish innovatsion faoliyat xavfini kamaytirish va shu bilan xo‘jalik yurituvchi subyektlarning innovatsiyalarga yo‘naltirilgan loyihalarni amalga oshirish motivatsiyasini oshirish orqali rag‘batlantiriladi.

Keyingi moliyaviy vositalar guruhi innovatsion infratuzilmani qo‘llab-quvvatlashga qaratilgan. Innovatsion infratuzilmaning elementlari quyidagi institutlardir:

- tartibga soluvchi infratuzilma-intellektual mulk huquqlarini himoya qilishni ta’minlash uchun me’yoriy hujjatlarni ishlab chiqadigan shart-sharoitlarni yaratadigan, yaratilgan intellektual mulk obyektlariga bo‘lgan huquqlarni va ushbu obyektlardan foydalanishni tartibga soluvchi, biznesni qo‘llab-quvvatlash

[1] Румизен М.К. Билимлар билан бошқариш –М.: АСТ. 2004. 318 – бет.

ISSN 3030-3907

institutlarini yaratish va faoliyat ko‘rsatishi uchun shart-sharoitlarni belgilaydigan davlat nazorati va nazorati organlari va o‘zini o‘zi tartibga soluvchi tashkilotlar; innovatsiyalarni rag‘batlantirish kichik va o‘rta biznes faoliyati;

- axborot infratuzilmasi – patent, konsalting, yuridik, audit, baholash va boshqalar. kompaniya;

- funksional infratuzilma – ixtisoslashgan vositachilar, masalan: innovatsion markazlar, tadbirkorlikni qo‘llab-quvvatlash markazlari, texnoparklar, biznes-inkubatorlar va boshqalar.;

- moliyaviy infratuzilma – tijorat banklari, venchur fondlari, institutsional va individual investorlar, innovatsiyalarni moliyaviy qo‘llab-quvvatlovchi davlat idoralari. Bizning fikrimizcha, innovatsion infratuzilmani moliyaviy rag‘batlantirish innovatsiyalar (grantlar) uchun sharoit yaratishga qaratilgan loyihalarni qo‘llab-quvvatlash, innovatsion kompaniyalarga turli xizmatlar ko‘rsatish bilan shug‘ullanuvchi tashkilotlarga yordam berishdan iborat bo‘lishi kerak.

Bizni fikrimizcha innovatsion faoliyatni moliyaviy rag‘batlantirish vositalarini tanlanishi maqsadga muvofiqdir. Bir tomondan, hududlarning ichki moliyaviy manbalarini hisobga olgan holda, ularning moliyaviy va investitsion salohiyatini baholaydilar, ikkinchi tomondan, ikkala obyekt ham mavjudligini hisobga olgan holda hududning innovatsion salohiyatini, moliyaviy resurslarni va investitsiyalarini baholash uchun iqtisodchilar tomonidan ishlab chiqilgan usullarni taklif qilishadi.

Innovatsion potensialni baholash mintaqadagi innovatsion rivojlanish darajasi bilan tavsiflanadi va uni baholash uchun ishlab chiqilgan metodologiyadan foydalanishni tavsiya etiladi. Taklif qilingan baholash modeli innovatsion potensialning rivojlanishiga ta’sir qiluvchi quyidagi beshta omilni (bloklarni) o‘z ichiga oladi:

-texnik va texnologik omil,

-inson omilining rivojlanganlik darajasi,

-institutsional omil,

-tashkiliy va axborot omillari,

-tabiiy resurslar omili. Ularning har biri bir nechta ko‘rsatkichlardan iborat.

Ushbu metodologiyada innovatsion potensialni baholashda tabiiy resurs omili hisobga olinmaydi, chunki innovatsion jarayonda potensial ishtirok etadigan resurslarni ajratish mumkin emas.

Ushbu omilni mintaqa hududida joylashgan tabiiy resurslarning umumiy to‘plami sifatida ko‘rib chiqish mumkin, ammo mintaqalarni qiyosiy tahlil qilish

ISSN 3030-3907

bilan ko‘p sonli tabiiy resurslarga ega bo‘lgan hududlarning siljishi (innovatsion salohiyatning yuqori reytingi) bo‘ladi, fikrimizcha bu holat mintaqadagi innovatsion jarayonlarning mohiyatini to‘liq aks ettirmaydi. Yuqorida keltirilgan omillarning har biri quyidagi ko‘rsatkichlar yordamida baholanadi:

-texnik va texnologik omil: tadqiqot va ishlanmalarning ichki xarajatlari; ratent talabnomalarini olish va xavfsizlik hujjatlarini berish; yaratilgan ilg‘or ishlab chiqarish texnologiyalari soni; ishlatilgan texnologiyalar soni; texnologik innovatsiyalar xarajatlari;

- inson omilining rivojlanishi: ilmiy tadqiqotlar va ishlanmalar bilan shug‘ullanadigan xodimlar soni; ilmiy darajaga ega bo‘lgan tadqiqotchilar soni; aspiranturaga qabul va bitiruv; doktoranturaga qabul va bitiruv;

- institutsional omil: mintaqaviy darajada innovatsion rivojlanish strategiyasining mavjudligi, innovatsion rivojlanish sohasidagi normativ-huquqiy hujjatlar, mintaqaviy darajadagi konsepsiyalar, innovatsion rivojlanish dasturlari;

- tashkiliy omil: ilmiy-tadqiqot ishlarini olib borgan tashkilotlar soni; aspirantlarni tayyorlaydigan tashkilotlar; doktorantlarni tayyorlaydigan tashkilotlar; tashkilotlarning innovatsion faoliyati; innovatsion mahsulotlar, tadqiqoqtlar va xizmatlar hajmi; texnologiyalar transferi markazlari va biznes-inkubatorlar;

- axborot omili: jamoat mulki bo‘lgan potensial investorlar uchun innovatsion loyihalar to‘g‘risidagi ma’lumotlarning mavjudligi; veb-saytga ega tashkilotlar; maxsus dasturiy ta’minotdan foydalangan tashkilotlar soni.

Xulosa

Shunday qilib, tadqiqotimizning moliyaviy, investitsion va innovatsion potensialini baholash asosida korxonalarning innovatsion faoliyatini moliyaviy rag‘batlantirish vositalarini tanlash bo‘yicha taklif qilingan metodologiya innovatsiyalarni rag‘batlantirish va hududdagi sanoat korxonalari uchun innovatsiyalarning ta’sirini oshirish vositalarini yanada oqilona tanlashga qaratilgan.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Muxitdinov X. Innovatsion salohiyat shakllanishi va rivojlanishini tahlil qilishga institutsional yondashuv // Iqtisodiyot va moliya. – Toshkent, 2012, 2-son. 2-6–betlar.

2. Barker A. Alximiya innovatsiy. Per. s angl. – Moskva: Vershina, 2013. – C.79.

3. Vasilev Yu.P. Razvitiye innovatsionnoy deyatelnosti v SShA ili kak udvoit VVP / Uchebnoye posobiye. – Moskva: Ekonomika, 2005. – S.139.

ISSN 3030-3907

4. O‘zbekiston Respublikasi davlat statistika qomitasi “O‘zbekistonda ilm- fan va innovatsion faoliyat”. Toshkent- 2020. b.82
5. “O‘zbekiston respublikasi ilmiy texnikaviy salohiyati va innovatsiyalar asosiy ko‘rsatkichlari” statistik byulleteni.
6. Kulagin A.S., Leont’ev L.I. O stimulirovanii innovatsionnoy deyatelnosti // Nedvijimost i innovatsii. Pravovoye regulirovaniye. 2002. №1 (10). S.17-21.
7. Shumpter I. Teoriya ekonomicheskogo razvitiya: issledovaniye predprinimatelskix pribili, kapitala, kredita, protsenta i sikla konyukturi. M.: Progress, 1982. -455.
8. Kiryuxin G.A., Shaybakova L.F. Innovatsii, innovatsionnie protsessi i metodi ix regulirovaniya: sushnost soderjaniye. –SPb: SPbGEIA. -1995.- 59 s.
9. Doyl P. Menendjment: Strategiya i taktika. –SPb. : Piter. 1999. -559 s.
10. Utkin E.A., Morozova G.I. Innovatsionniy menendjment. –M.: AKALIS, 1996. – 208 s.
11. Mensfild E. Ekanomika nauchno- texnicheskogo progressa. –M.: Progress, 1970. -356 s.

ISSN 3030-3907